

БОРОТЬБА ГОРЦІВ КАВКАЗУ НА ЧОЛІ ІЗ ШАМІЛЕМ ПРОТИ РОСІЙСЬКОЇ ЕКСПАНСІЇ

Від 30-х років XVIII ст., споруджуючи військові фортеці, Росія просувалася в передгір'я Кавказу. Анексія Криму та встановлення протекторату над Грузією стали новим імпульсом для російської експансії.

На початку XIX ст. справжній контроль російський уряд і вірні йому вожді та правителі місцевих племен здійснювали лише на рівнинах. Велика частина Кавказу – важкодоступні гірські масиви – не були підконтрольними. Племена черкесів, чеченців, лезгин, інгушів, аварців не хотіли підпорядковуватися чужим законам.

Боротьба кавказьких народів проти Росії набула виразного релігійно-ідеологічного напрямку, який отримав назву «мюрідизму», його засновником було суфійське братство. Частиною мюрідизму був газават (джигад) – один із приписів ісламу, який закликав до «священної війни» проти «невірних». Як і всі інші ордени, це братство мало свого «мюршида» («піра», «шейха», старця) та «мюрідів» (послушників), які присягли слухатися його [1, с. 83].

Третім імамом у 1834 р. проголошено Шаміля (1797–1871) – сина аварського селянина. Шаміль був глибоко релігійною та водночас освіченою людиною (знав арабську мову, літературу, філософію та право), відзначався особистою хоробрістю, мав військовий досвід у війнах з росіянами (зокрема був важко поранений при штурмі аулу Гімри).

Він був обізнаний зі всіма аспектами руху опору, а його особисті якості – відвага, кмітливість, відданість справі, талант у верховій їзді та володінні зброєю – зробили його самоочевидним обранцем на народного провідника. Шаміль підпорядкував себе та інших суворому кодексу поведінки і не терпів будь-яких відхилень від нього. Його мета була об'єднати всіх їх у велику мусульманську державу, достатньо сильну у військовому й моральному плані, щоб вистояти перед російським імперіалізмом. У цьому він досягнув блискучого успіху [2, с. 236].

Шаміль побудував військово-теократичну державу – імамат, ядро якої становила більшість дагестанських етносів і чеченців. Імамат включав значну частину Дагестану, а також (з 1835–1836 рр.) частину території Східної та Південної Чечні. Столицями його по черзі ставали аули Ахульго, Дарго і Ведено. Державний устрій являв собою досить складну піраміду і нагадував східні деспотії. Одна з найбільш принципових відмінностей імамата – це вже згадувана єдина державна ідеологія мюрідизм [3, с. 206].

За Шаміля мобілізація гірського суспільства досягла небачених розмірів. Північно-Східний Кавказ мав п'ятитисячну армію кіннотників імама і п'ятидесятитисячне ополчення. Було запроваджено грошові пені, печатку, герб, державний прапор; створено дисципліновану регулярну армію, поділену на тисячі, яких очолювали наїби. Всі чоловіки від 16 до 60 років несли військову повинність [4, с. 34].

За наполяганням Миколи I, який 1837 р. відвідав Кавказ, воєнні дії активізувалися. В 1839 р. три місяці тривала облога резиденції імама – аулу Ахульго. Із загоном мюридів йому вдалося прорватися до Чечні. Восени 1844 р. Шаміль захопив укріплення чорноморської берегової лінії, Аварію, відновив владу в Дагестані. А 1846 р. імам вступив до Осетії й Кабарди, намагаючись відсунути кордони своєї держави на захід і в перспективі приєднати Черкесію [1, с. 84].

Призначений 1844 р. новий намісник Кавказу М. Воронцов почав планомірне просування в гірські райони. Поступово кільце блокади навколо території імамату звужувалося. Частина наїбів зрадила Шаміля і розпочала сепаратні переговори з російським командуванням. Напередодні Кримської війни Шаміль домовився з османським урядом про спільні дії проти росіян у Закавказзі. У серпні 1853 р. 15-тисячний загін Шаміля спробував прорватися до Тифліса, але зазнав невдачі. Через суперечності з турецьким командуванням Шаміль повернувся. Короткочасний прорив Шаміля до Кахетії 1854 р. і захоплення Цинандалі був його останнім військовим успіхом [3, с. 209].

Після Кримської війни російський уряд зосередив на Кавказі до 200 тис. солдатів. На чолі цієї армії було поставлено нового намісника Кавказу князя О. Барятинського, який 1857–1858 р., ціною величезних втрат, завоював Чечню.

У лютому-березні 1859 р. було оточено резиденцію Шаміля – аул Ведено. У Дагестані, перебуваючи в оточеному російськими військами аулі Гуніб, 26 серпня 1859 р. Шаміль вирішив припинити боротьбу. Полоненого імама привезли до Петербурга і представили Олександрові II, який визначив йому грошове забезпечення – 20 тис. рублів на рік і поселив із сім'єю в Калузі. Шаміля 1869 р. перевезли до Києва, 1870 р. йому дозволили вирушити в паломництво до Мекки. Наступного року він помер у Медині, де і похований [1, с. 85].

Отже, імам Шаміль очолив боротьбу гірських народів Кавказу проти колоніальної політики Російської імперії. В цій боротьбі він зазнав поразки тому, що сили були занадто нерівні.

Список використаних джерел:

1. Полещук Т. Історія Росії XIX – початку XX ст.: Навч. посіб. – Львів :

- ПАІС, 2008. – 400 с.
2. Казамзадег Ф. Російське проникнення на Кавказ // Російський імперіалізм / Пер. з англ. Тараса Цимбала. – К. : Видав. Дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 395 с.
 3. Чичагова М. Н. Шаміль на Кавказе и в России. – М., 1990.
 4. Гродненский Н. Первая чеченская. – Минск : ФУАинформ, 2007. – 720 с.